

વીર સંવત ૨૪૮૨, ફાગણ વદ ૭, રવિવાર
તા. ૧૩-૩-૧૯૬૬, શ્લોક-૧૩, ૧૪, ૧૫. પ્રવચન નંબર-૫૦

‘દૌલતરામજી’ કૃત ‘છ ઢાળા’. છેલ્લી ગાથાઓ છે. ૧૩મી ગાથાનો ભાવાર્થ. સિદ્ધનું સ્વરૂપ. સિદ્ધ પરમાત્મા સંસારનો નાશ કરીને સિદ્ધ થયા એનું શું સ્વરૂપ છે (તે કહે છે). છેલ્લી ગાથાઓ છે ને ? દુઃખથી માંડ્યું હતું, પહેલી શરૂઆત (ત્યાંથી કરી હતી). મહા નરકાદિના દુઃખો અનંતવાર સહન કર્યા. પછી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર દુર્લભ છે, એની પ્રાપ્તિ બતાવી. એના ફળરૂપે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પામ્યા એને મોક્ષરૂપી દશા થાય એ દશાનું વર્ણન છે.

ભાવાર્થ :- ‘સિદ્ધ ભગવાનના આત્મામાં કેવળજ્ઞાન દ્વારા લોક અને અલોક (સમસ્ત પદાર્થો) પોતપોતાના ગુણ અને ત્રણે કાળના પર્યાયો સહિત એક સાથે, સ્વચ્છ અરીસાના દૃષ્ટાંતે...’ એટલો દૃષ્ટાંત વધારે મળ્યો, વધારે નાખ્યો. સ્વચ્છ અરીસો હોય, અરીસો-દર્પણનો દાખલો આપ્યો છે ઘણા શાસ્ત્રમાં. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ ‘પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાય’ આદિ(માં) દર્પણનો દાખલો આપ્યો છે. દર્પણમાં જેમ આખી ચીજો ઝળકે છે એમ ભગવાનઆત્મા પોતાના જ્ઞાનની પૂર્ણ પર્યાયમાં લોકાલોક ઝળકે (છે) એટલે જણાય. જણાય જાય એવો એનો એક સમયનો પર્યાય છે.

‘સ્વચ્છ અરીસાના દૃષ્ટાંતે સર્વ પ્રકારે સ્પષ્ટ, જણાય છે; (પણ જ્ઞાનમાં અરીસાની જેમ છાયા અને આકૃતિ પડતી નથી...)’ અરીસાનું દૃષ્ટાંત આચાર્યોએ ઘણે ઠેકાણે કેવળજ્ઞાનમાં ઉપમા આપ્યો છે, દર્પણ .. એમ કરીને. ‘તેઓ પૂર્ણ પવિત્રતારૂપ મોક્ષદશાને પામ્યા છે...’ (સિદ્ધ ભગવાન) ‘તથા તે દશા ત્યાં રહેલા અન્ય સિદ્ધ-મુક્ત જીવોની માફક અનંત અનંતકાળ* સુધી રહેશે;...’ પરમાત્મા હવે ન્યાંથી ફરવાના નથી. દુઃખી દેખીને અવતાર ધારણ કરે છે, ભક્તોને... નહિ ? ભક્તોને સહાય કરવા અવતાર ધારણ કરે, એવું છે નહિ. નીચે ખુલાસો કર્યો છે, જુઓ !

‘*જેમ બીજને બાળી નાખવામાં આવે તો તે ઊગે જ નહિ, તેમ જેણે સંસારના

કારણોનો સર્વથા નાશ કર્યો તે ફરી અવતાર-જન્મ ધારણ કરે નહિ.’ કાલે કહ્યું હતું. શ્રદ્ધાના ગુણનું એટલું જોર છે ! પરમાત્મા પૂર્ણાનંદનું જે પહેલું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું હતું એને ને એનું સમ્યગ્દર્શન ત્યાં રહે છે. એથી એ સંસારના રાગાદિરૂપ પરિણામન કરતા નથી અને સંસારને ઈચ્છા નથી. ત્રણકાળમાં સાદિ અનંત દશા એની એવી રહેશે. ફરીને અવતાર-જન્મ ધારણ કરે નહિ.

‘અથવા...’ ઘણી વાર દાખલો આપીએ છીએ. આમ માખણ, ‘માખણમાંથી ઘી થયા પછી ફરીને ઘીનું માખણ થાય નહિ,...’ માખણનું ઘી થાય. સંસારની અશુદ્ધ દશા એ માખણ, એનો નાશ થઈને અંતર સ્વરૂપની શ્રદ્ધા પૂર્ણ આદિ પ્રગટ થાય. પણ ઘી થયેલું પાછું માખણ થાય એમ બને નહિ. એમ પૂર્ણ આનંદનો સ્વભાવ પ્રગટ થાય, સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થાય તો પાછો પડે નહિ તો આ તો પૂર્ણ દશા થઈ. સમજાણું કાંઈ ? એ ઘીનું માખણ થાય નહિ. ‘તેમ આત્માની સંપૂર્ણ પવિત્રતારૂપ અશરીરી મોક્ષદશા (પરમાત્મમદ) પ્રગટ કર્યા પછી તેમાં કદી અશુદ્ધતા આવતી નથી-સંસારમાં ફરી આવવું પડતું નથી.’

વળી અહીંયા કહે છે. ‘અપરિમિત કાળ ચાલ્યા જાય છતાં પણ તેની અખંડ શાંતિ વગેરેમાં જરાપણ બાધા આવતી નથી.’ શાંતિ જુની નથી થતી એમ કહે છે. શું (કહ્યું) ? આત્મામાં જે અનંત શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... વીતરાગતા પ્રગટી એને ગમે તેટલો કાળ લાગે તો એ જુની થઈને જિર્ણ થતી નથી. એ તો એવી ને એવી તાજે તાજી શાંતિ રહે છે. કહો, સમજાણું ? નવી નવી પ્રગટ થાય છે ને ? ‘આ પુરુષપર્યાય પામીને...’ નરભવ લીધો હતો ને ? ‘જે જીવોએ આ શુદ્ધ ચૈતન્યની પ્રાપ્તિરૂપ કાર્ય કર્યું છે તે જીવો અત્યંત ધન્યવાદને (પ્રશંસાને) પાત્ર છે;...’ પોતાની પ્રશંસા સિદ્ધ પદની પ્રાપ્તિને માટે અનુમોદન કરે છે. ધન્ય અવતાર ! જેણે સંસારનો અંશ કર્યો અને મોક્ષદશા પ્રાપ્ત કરી. ‘તેઓએ અનાદિકાળથી ચાલ્યા આવતા પાંચ પરાવર્તનરૂપ સંસારના પરિભ્રમણનો ત્યાગ કરી ઉત્તમ સુખ-મોક્ષસુખ-પ્રાપ્ત કર્યું છે.’ લ્યો ! હવે ૧૪મી.

રત્નત્રયનું ફળ અને આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિનો ઉપદેશ

મુખ્યોપચાર દુ ભેદ યો બડભાગિ રત્નત્રય ધરૈ;
અરુ ધરેંગે તે શિવ લહેં, તિન સુયશ-જલ જગ-મલ હરેં.
ઇમિ જાનિ, આલસ હાનિ, સાહસ ઠાનિ, યહ સિખ આદરૈ;
જબલૌં ન રોગ જરા ગહે, તબલૌં ઝટિતિનિજ હિત કરૌ. ૧૪.

અન્વયાર્થ :- (બડભાગિ) જે મહાપુરુષાર્થી જીવ (યો) આ પ્રમાણે (મુખ્યોપચાર) નિશ્ચય અને વ્યવહાર (દુ ભેદ) એ બે પ્રકારના (રત્નત્રય) રત્નત્રયને (ધરેં અરુ ધરેંગે) ધારણ કરે છે અને કરશે (તે) તે (શિવ) મોક્ષ (લહેં) પામે છે તથા પામશે; અને (તિન) તે જીવના (સુયશ-જલ) સુકીર્તિરૂપી જલ (જગ-મલ) સંસારરૂપી મેલનો (હરેં) નાશ કરે છે અને કરશે. (ઇમિ) એમ (જાનિ) જાણીને (આલસ) પ્રમાદ [સ્વરૂપમાં અસાવધાની] (હાનિ) છોડીને (સાહસ) હિંમત-પુરુષાર્થ (ઠાનિ) કરીને (યહ) આ (સિખ) શિખામણ-ઉપદેશ (આદરૌ) ગ્રહણ કરો કે (જબલૌં) જ્યાં સુધી (રોગ જરા) રોગ કે ઘડપણ (ન ગહે) ન આવે (તબલૌં) ત્યાં સુધીમાં (ઝટિતિ) શીઘ્ર (નિજ હિત) આત્માનું હિત (કરૌ) કરી લેવું જોઈએ.

ભાવાર્થ :- જે સત્પુરુષાર્થી જીવ સર્વજ્ઞ-વીતરાગ કથિત નિશ્ચય અને વ્યવહાર રત્નત્રયનું સ્વરૂપ જાણીને, ઉપાદેય અને હેય તત્ત્વોનું સ્વરૂપ સમજીને પોતાના શુદ્ધ ઉપાદાન-આશ્રિત નિશ્ચયરત્નત્રય (શુદ્ધાત્મ આશ્રિત વીતરાગભાવરૂપ મોક્ષમાર્ગ)ને ધારણ કરે છે, તથા કરશે તે જીવ પૂર્ણ પવિત્રતારૂપ મોક્ષદશાને પામે છે તથા પામશે. (ગુણસ્થાનના પ્રમાણમાં શુભ રાગ આવે છે તે વ્યવહાર રત્નત્રયનું સ્વરૂપ જાણવું અને તેને ઉપાદેય ન માનવું તેનું નામ વ્યવહાર-રત્નત્રયનું ધારણ કરવું કહેવાય છે;) જે જીવો મોક્ષ પામ્યા અને પામશે તેનું સુકીર્તિરૂપી જળ કેવું છે ? -સિદ્ધ પરમાત્માઓનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજીને સ્વસન્મુખ થનાર જે ભવ્ય જીવો છે તેના સંસાર (મલિનભાવ) રૂપી મળને હરવાનું નિમિત્ત છે. આમ જાણીને પ્રમાદને છોડી, સાહસ એટલે પાછો ન ફરે એવો અખંડિત પુરુષાર્થ રાખી આ ઉપદેશ અંગીકાર કરો. જ્યાં સુધી રોગ અને ઘડપણ શરીરને ઘેર્યું નથી તે પહેલાં (વર્તમાનમાં જ) શીઘ્ર આત્માનું હિત કરી લેવું જોઈએ.

‘રત્નત્રયનું ફળ અને આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિનો ઉપદેશ’.

મુખ્યોપચાર દુ ભેદ યો બડભાગિ રત્નત્રય ધરૈ;

અરુ ધરેંગે તે શિવ લહે, તિન સુયશ-જલ જગ-મલ હરૈ.

ઇમિ જાનિ, આલસ હાનિ, સાહસ ઠાનિ, યહ સિખ આદરૈ;

જબલોં ન રોગ જરા ગહે, તબલોં ઝટિતિ નિજ હિત કરૌ. ૧૪.

જુઓ ! છેલ્લે ઉપદેશ છે. એક તો પહેલું (કહ્યું કે) ‘(બડભાગી) જે મહાપુરુષાર્થી...’ મોક્ષમાર્ગનો પુરુષાર્થ એ મહાપુરુષાર્થ છે. સંસારનો પુરુષાર્થ એ ઊલટો ને ઊંધો છે. ભગવાનઆત્મા, એનો સ્વસન્મુખનો પુરુષાર્થ મહાપુરુષાર્થ (છે). અનંતકાળે નહિ કરેલો. કેમકે પોતાના સ્વરૂપની રચનાનું જે વીર્ય – પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવને રચે એવું એનું વીર્ય મહાપુરુષાર્થ છે. વિકારને અનાદિકાળથી રચે છે શાસ્ત્રકાર તો એને નપુંસકતા કહે છે. વિકારને રચે ને વિકારના દુઃખને ભોગવે એ કાંઈ આત્માનો ખરો પુરુષાર્થ નથી.

આ કહે છે કે, મહાપુરુષાર્થ – ચૈતન્ય સન્મુખ થવું. અનાદિકાળથી પરસન્મુખ છે એનાથી વિમુખ થઈને સ્વસન્મુખ થવું (એ) મહાન પુરુષાર્થ છે. સમજાણું ? ભાઈ ! કોણ કરે એ મહાપુરુષાર્થ ? આહા...! ભગવાન ! પુરુષાર્થ તો તારામાં છલોછલ ભર્યો છે. વીર્ય ગુણ તો તારામાં આમ છલોછલ ભર્યો પૂર્ણ છે. એ ઉપર નજર નાખતા મહા સમ્યક્ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, ચારિત્ર પ્રગટ થાય એ મહાપુરુષાર્થથી થાય છે. એવા જીવ ‘આ પ્રમાણે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બે પ્રકારના રત્નત્રયને (ધરૈ) અને ધારણ કરે છે અને કરશે...’ પુરુષાર્થી જીવ, જુઓ ! નિશ્ચય રત્નત્રય પણ પુરુષાર્થી, વ્યવહાર રત્નત્રય પણ એ જ આત્મ વિકલ્પ વ્યવહાર પુરુષાર્થ છે. પુરુષાર્થથી આત્મા નિશ્ચય અને વ્યવહારને મોક્ષમાર્ગને ધારણ કરે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- બડભાગી....

ઉત્તર :- એ પુરુષાર્થ છે. બડભાગિનો અર્થ એ ભાગ્યવાન એટલે પુરુષાર્થવાન એમ. ભાગ્ય એટલે જડનું અહીં શું કામ છે ? સિદ્ધને મહાભાગ્યવાન કહ્યા છે, ભાગ્યવાન ! સિદ્ધના એકસો આઠ નામમાં ભાગ્યવાન કહ્યા છે. સિદ્ધના ૧૦૮ નામ

છે ને ? સાંભળ્યા છે ? વાંચ્યાં છે ? હજી પહેલા-વહેલા આવ્યો છો ને ? એક હજાર આઠ નામ.

મુમુક્ષુ :- બનારસીદાસે.

ઉત્તર :- હા ‘બનારસીદાસે’ કરેલા છે, બીજા ઘણાએ કરેલા છે. ‘આદિ પુરાણ’માં કરેલા છે. ‘જિનસેનસ્વામી’એ કરેલા છે. બડભાગી મહાભાગ્ય, મહાભાગ્ય, એ જ મહાભાગ્યવાન સિદ્ધ પરમાત્મા. આ પુરુષાર્થ તો મોક્ષમાર્ગનો પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બે પ્રકારના રત્નત્રયને ધારણ કરે છે...’ જુઓ ! પહેલો શબ્દ મુખ્ય છે, બીજો શબ્દ ઉપચાર છે. સમજાણું કાંઈ ? શરૂઆતમાં પણ નિશ્ચય ને વ્યવહાર એમ લીધું. નિશ્ચય ને પછી વ્યવહાર. એનો હેતુ અને કારણ લીધું. અહીં પણ મુખ્ય ને ઉપચાર બે કહ્યું. નિશ્ચય સ્વરૂપ આત્માનો અનુભવ, આત્માની દૃષ્ટિ, આત્માનું જ્ઞાન ને આત્માની રમણતા – એ નિશ્ચય રત્નત્રય છે. એને ધરેંગે (અર્થાત્) ધારણ કરશે, એમ કહે છે. ધારણ કરશે. એની મેળાએ નહિ, પુરુષાર્થથી ધારણ કરશે. સમજાણું કાંઈ ? વ્યવહાર રત્નત્રય પણ એ જાતનો શુભરાગ છે ને ? નિમિત્તરૂપે આવે છે એને વ્યવહારે ધારણ કરે છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘તે મોક્ષ પામે છે...’ મોક્ષના બે માર્ગ થયા ને ? એક ઉપચાર ને અણઉપચાર. તો બેયથી મોક્ષ પામે છે એમ કહેવામાં આવે છે. તે ‘ધારણ કરે છે અને કરશે (ભવિષ્યમાં) તે મોક્ષ પામે છે તથા પામશે;...’ પામે છે અને ભવિષ્યમાં પામશે. ભગવાનઆત્મા... એના સ્વભાવના અંતરમાં માહાત્મ્ય કરીને, અંતરમાં ઘોલન કરીને દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતામાં રમશે ઇ અલ્પકાળમાં મોક્ષને પામ્યા અને પામશે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ‘મોક્ષ પામે છે તથા પામશે; અને તે જીવના...’ એ સિદ્ધ થયેલા આત્માના આહા...! ‘(સુયશ-જલ) સુકીર્તિરૂપી જલ (જગ-મલ) સંસારરૂપી મેલનો નાશ કરે છે અને કરશે.’ એ સિદ્ધ ભગવાનને લક્ષમાં લઈને જે પરમાત્મા આવા થયા એની સુકીર્તિ જગ જલ - જાગે જગતમાં. આવા પરમાત્મા સિદ્ધો ઓ..હો...! એને જે લક્ષમાં લેશે એને એ સિદ્ધ ભગવાન એના મળના નાશ કરવામાં નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ’ આવે છે કે નહિ ? ‘પ્રસિદ્ધ સુસિદ્ધ વિશુદ્ધ’ પ્રસિદ્ધ છે એ તો એમ કહે છે. સિદ્ધ ભગવાન તો જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે. ભાઈ ! આવે છે કે નહિ ? ભક્તિમાં આવે છે. પ્રસિદ્ધ છે ને કહે છે. સિદ્ધ તો પ્રસિદ્ધ છે ને ! આ પૂર્ણાનંદને પ્રાપ્ત એ તો સિદ્ધ અનાદિથી પ્રસિદ્ધ છે. એ પ્રસિદ્ધ, એના સુકીર્તિરૂપી જળથી, એની પ્રસિદ્ધિથી... સમજાય છે કાંઈ ? સંસારરૂપી મેલનો નાશ કરે છે. એની પ્રસિદ્ધિ સંસારરૂપી મેલનો નાશ કરે છે. એ સંસાર ગયો. આવા સિદ્ધ ભગવાન પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ સુસિદ્ધ, એની કીર્તિ એટલે એના ગુણગાન જે આ રીતે છે અથવા એની પવિત્રતા છે એ જ એની સુકીર્તિ છે. એને જે અંતરમાં સમજશે એને નિમિત્ત કરીને તેના જગરૂપી સંસારના મેલને તે હરનારા છે. સિદ્ધ ભગવાન મેલને હરનારા છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ‘લોગસ્સ’માં આવે છે કે નહિ ? ‘સમાહિવરમુત્તમં આરુગ્ગબોહિલાભં’ શીખ્યા હતા તમે ? ભાઈ ! ‘લોગસ્સ’ શીખ્યા નહિ હોય. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

‘એમ જાણીને પ્રમાદ (સ્વરૂપમાં અસાવધાની) (હાનિ)...’ એ આળસની હાનિ કરીને, દેખો ! આળસને છોડીને. અહીંયાં પુરુષાર્થથી વાત છે. કર્મને નથી કહેતા કે હે ભાઈ સાહેબ ! કર્મ છૂટ, એને ધર્મનો લાભ કરવો છે. આળસ હાનિ, પાઠ છે ને ? ‘એમ જાણી આળસ હાનિ સાહસ ઠાનિ, યહ સિખ આદરો’ અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. એમ જાણીને આળસ (અર્થાત્) આ સંસારના જેટલા પુરુષાર્થ તે આળસ છે, પ્રમાદ છે. જેટલા મિથ્યાત્વ, રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનના પુરુષાર્થ (છે) તે બધો આળસ છે, એ આળસ છોડી, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- પડ્યો રહે એ આળસુ નહિ ?

ઉત્તર :- પડ્યો રહે એ બધાં આળસુ જ છે, આત્માના પુરુષાર્થ નથી કરતાં એ બધા આળસુના-પ્રમાદના ગોર છે. આહા...! સમજાણું કાંઈ ? ઈ કહે છે, જુઓ !

આળસ છોડી પછી હાનિ (એટલે) છોડી કીધું ને ‘સાહસ ઠાનિ’ ‘હિંમત-પુરુષાર્થ કરીને...’ હિંમત-પુરુષાર્થ કરીને. ઓ...હો...! હું તો અલ્પકાળે આત્માની પ્રાપ્તિ કરનાર, મુક્તિ કરનાર આત્મા છું. હું તો મોક્ષનો જ પાત્ર છું. ‘એમ સાહસ પુરુષાર્થ કરીને આ શિખામણ-ઉપદેશ ગ્રહણ કરો...’ આળસ છોડી, પુરુષાર્થ કરી આ શિખામણ જે કીધી એને ગ્રહણ કરો, સમજો, કહે છે. આ...હો...! જુઓ ! શું કહે છે ? ‘જબલોં

ન રોગ જરા ગઢે, તબલોં ઝટિતિ નિજ હિત કરૌ.’ એ શાસ્ત્રમાં પણ એવા વાક્યો આવે છે. જ્યાં સુધી રોગ અને ઘડપણ ન આવે, પછી રોગ ને ઘડપણ આવશે પછી રાડચું પાડીશ કહે છે. ભાઈ !

‘જ્યાં સુધી રોગ કે ઘડપણ ન આવે...’ શરીરમાં રોગ આવે પછી ઍં..ઍં... (કરીને) રાડચું પાડે છે. એમ કહે છે ને ? અને ‘ઘડપણ ન આવે...’ ઘડપણ જાય જ્યાં ૮૫ ને ૮૦ ને આહા..હા..! લાળું પડે ને આ થાય, બેસાય નહિ. સાંભળો ! ભાઈ ! ક્યાં અમને બેસવાના ઠેકાણા નથી. એવા જ્યાં સુધી જરા ને રોગ, જરા એટલે ઘડપણ, ન આવે. ‘ત્યાં સુધીમાં (ઝટિતિ) શીઘ્ર (નિજ હિત) એ આત્માનું હિત (કરૌ) કરી લેવું જોઈએ.’ ઊંધા ભાવ તો અનંતકાળથી કરે છે ઈ પછી કહેશે. કહો ‘ઝટિતિ’ શાસ્ત્રમાં આવે છે હોં ! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ પણ કહે છે, ભાઈ ! નબળા પુરુષાર્થવાળાને... બાકી તો ઘડપણ હોય કે નારકીનો અવતાર હોય ત્યાં પણ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન પામી શકે છે. પણ અહીંયાં તો સાધારણ પુરુષાર્થ નબળાવાળાને એ રીતે કહે છે, ભાઈ ! ઘડપણ ને જરા ન આવે ત્યાં સુધી સાવધાન કરી લે, પછી નહિ કરાય પછી રાડચું પાડીશ, અરે...! ટાળા ગયા, અરે...! ટાણે (કામ) કર્યા નહિ ને હવે ઘેરાય ગયા. ભાઈ ! એમ રાડચું પાડીશ. માટે ઝટ કરી લે એમ (કહે છે).

શીઘ્ર આત્માનું હિત કરો. ભાઈ સાહેબ ! શીઘ્ર હિત કરો પણ કર્મ નડે છે એમાં અમારે શું કરવું ? શીઘ્ર હિત કરો, શી રીતે કરવું ? દર્શનમોહ નડતો હોય, ચારિત્રમોહ નડતો હોય. પણ એ નડતું નથી, સાંભળને ! ઊંધા પુરુષાર્થે તું દબાઈ ગયો છો અને સવળા પુરુષાર્થે આત્માથી સ્વાધીનદશા પ્રગટ કરી શકે છે. તારા હાથની વાત છે એમ કહે છે જુઓને આમાં. આ ‘દૌલતરામજી’ આમ કહે છે. કર્મનું (એમ નથી કહ્યું કે), ભાઈ ! તને કર્મ ખસશે માટે હવે પુરુષાર્થ કરજે ! સમજાણું કાંઈ ?

આત્માનું હિત કરવું જોઈએ. હિત કરવું જોઈએ. ભગવાનઆત્મા ! ઓ..હો..! ઉગારી લેવો જોઈએ. ચોરાશીના અવતારમાં રખડતો એને ઉગારી લેવો જોઈએ. સમજાણું કાંઈ ? આમાં તો એમય ન કહ્યું કે, આ સંસારનું ભણવું જોઈએ, એ ન કહ્યું. આ કરવું, કહે છે.

ભાવાર્થ :- ‘જે સત્પુરુષાર્થી જીવ...’ (સાચા પુરુષાર્થી) ‘જીવ સર્વજ-વીતરાગ

કથિત નિશ્ચય અને વ્યવહાર રત્નત્રયનું સ્વરૂપ જાણીને, ઉપાદેય અને હેય તત્ત્વોનું સ્વરૂપ સમજીને...' યથાર્થપણે નિશ્ચય રત્નત્રય તે ઉપાદેય છે (અને) વ્યવહાર રત્નત્રય વચ્ચે શુભરાગ આવે છે પણ ખરેખર તો એ હેય છે. આવે છે એને વ્યવહારે ધારણ કરે છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું ? 'પોતાના શુદ્ધ ઉપાદાન-આશ્રિત...' એ તો અહીં આપણે ખુલાસો કર્યો છે. 'નિશ્ચયરત્નત્રય (શુદ્ધાત્મ આશ્રિત વીતરાગભાવરૂપ મોક્ષમાર્ગ)ને ધારણ કરે છે,...' ખરેખર સ્વરૂપને આશ્રયે નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ધારણ કરે અને જરી વ્યવહાર માર્ગ રહે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા આદિનો રાગ (આવે છે) એને વ્યવહારે ધારણ કરે એમ કહેવામાં આવે. એ નિમિત્તરૂપે છે ને વ્યવહારરત્નત્રય ? સમજાણું ?

‘ધારણ કરે છે, તથા કરશે તે જીવ પૂર્ણ પવિત્રતારૂપ,...’ પૂર્ણ પવિત્રતારૂપ ‘મોક્ષદશાને પામે છે તથા પામશે. (ગુણસ્થાનના પ્રમાણમાં શુભ રાગ આવે છે...' ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે શુભરાગ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિનો, શ્રદ્ધાનો, ભણતરનો એવો ભાવ આવે. ‘તે વ્યવહાર રત્નત્રયનું સ્વરૂપ જાણવું અને તેને ઉપાદેય...' ખરેખર એને આદરણીય માનવો નહિ. ‘ન માનવું તેનું નામ વ્યવહારરત્નત્રયનું ધારણ કરવું કહેવાય છે;)...’ આવે તેને આદરણીય ન માનવું પણ એને છે એમ જાણવું એનું નામ ધારણ કર્યું કહેવામાં આવે છે. ‘જે જીવો મોક્ષ પામ્યા અને પામશે તેનું સુકીર્તિરૂપ જળ કેવું છે ?’ જુઓ ! એની કીર્તિ. આ સંસારની કીર્તિ શું ધૂળ કહે છે એમ કહે છે. આણે પાંચ લાખ પેદા કર્યા ને પચ્ચીસ લાખ પેદા કર્યા ને ઓહો ! નામ રાખ્યું બાપુ એના બાપનું. પોતાનું નામ રાખ્યું, બાપનું નહિ. અહીં તો કહે છે સિદ્ધ ભગવાન આહા..હા..! જેની સુકીર્તિ એવું જળ એવું પ્રસિદ્ધ છે કે,

‘સિદ્ધ પરમાત્માઓનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજીને સ્વસન્મુખ થનાર જે ભવ્ય જીવો છે તેના સંસાર (મલિનભાવ)રૂપી મળને હરવાનું...' પરમાત્માની સુકીર્તિરૂપી જળ ‘નિમિત્ત છે.’ એ ભગવાન સિદ્ધની સુકીર્તિ વ્યાપી છે. સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ છે ને ! નથી ભાળતો ? આવ્યું હતું. એ ‘ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક’માં આવે છે. ‘ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક’ ગયા હતા ને ? ભટ્ટારક પાસે. (એને કહે છે), ભાળતો નથી ? સિદ્ધ છે ને ? સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ છે ને ? આ શું કહે છે ? સમજાણું ? સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ છે ને ! નથી જોતો ? કાનમાં

કીડા પડ્યા હતા. ધૂન લાગી ગઈ કે આ શું કહે છે આ ? એમ કરતા સિદ્ધ સ્વરૂપમાં... પોતાના સિદ્ધ સ્વરૂપમાં દૃષ્ટિ લાગી ગઈ. સમજાણું કાંઈ ? આવે છે ને ? ભાઈ ! એવી કીર્તિ સુસિદ્ધ ભગવાનની કહે છે કે જગતના પ્રાણીના અજ્ઞાનરૂપી મળને હરવામાં કારણ છે, નિમિત્ત હો !

‘આમ જાણીને પ્રમાદને છોડી, સાહસ એટલે પાછો ન ફરે એવો અખંડિત પુરુષાર્થ રાખી...’ ‘સાહસ ઠાનિ’ છે ને ? પુરુષાર્થ પ્રગટ કર, પુરુષાર્થ. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ પરમાત્મા પોતે બિરાજે છે. એમાં નજર નાખીને એવો ઠર કે, ફરીને પાછું ફરવું પડે નહિ. એમ કહે છે. ‘(સાહસ ઠાનિ) અખંડિત પુરુષાર્થ રાખી આ ઉપદેશ અંગીકાર કરો.’ એ પુરુષાર્થ રાખી આ ઉપદેશ અંગીકાર કરો. ‘જ્યાં સુધી રોગ અને ઘડપણે શરીરને ઘેર્યું નથી...’ હિન પુરુષાર્થને જરી (કહે છે). બાકી ઘડપણ ને રોગમાં પણ કેવળજ્ઞાન પામે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા...હા...! સાતમી નરકની પીડા, રવરવ નરક હટ ભૂલી જાય રોગ ને બધું. સોળ રોગ જેને સમયમાં. ઉપયોગ ને અંદરથી ફટ.. ખેંચે છે. ખેંચીને અંદરમાં લઈ જાય અને અનુભવ કરી લે, આત્માના આનંદનો સ્વાદ લઈ લે છે. એ સાતમી નરકના નારકી ! સમજાણું કાંઈ ? માટે રોગ ને વૃદ્ધાવસ્થામાં આત્માનું કાર્ય ન થઈ શકે એમ નથી.

અહીં તો ફક્ત પહેલો ઝટ પુરુષાર્થ કરી લે. વૃદ્ધાવસ્થા ને રોગ આવ્યા પહેલા એટલી જરૂરિયાત બતાવવા વાત કરે છે. ભાઈ ! અહીંની વૃદ્ધાવસ્થા ને રોગ કરતાં અનંતગણુ દુઃખ નારકીમાં છે. પહેલી (નરકથી) અનંતગણુ સાતમીમાં છે. ત્યાં પણ એકદમ અંદરમાં (વળી જાય છે). અહો ! અરે...! આ તો આનંદકંદ સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ પ્રભુ જ હું છું, હું જ પરમાત્મા છું. એવું ભાન સાતમી નરકના પ્રતિકૂળ સ્થાનમાં પણ કરે છે. ‘રોગ અને ઘડપણે શરીરને ઘેર્યું નથી તે પહેલાં (વર્તમાનમાં જ) શીઘ્ર આત્માનું હિત કરી લેવું જોઈએ.’ ભવિષ્યમાં કરશું (એ) છોડી દેજે, વર્તમાન કરી લે. સમજાણું કાંઈ ?

છેલ્લી ભલામણ

યહ રાગ-આગ દહૈ સદા, તાતૈં સમામૃત સેઇયે;
ચિર ભજે વિષય-કષાય અબ તો, ત્યાગ નિજપદ બેઇયે.
કહા રચ્યો પર પદમૈં, ન તેરો પદ યહૈ, ક્યોં દુખ સહૈ;
અબ 'દૌલ' હોઉ સુખી સ્વપદ રચિ, દાવ મત ચૂકૌ યહૈ. ૧૫.

અન્વયાર્થ :- (યહ) આ (રાગ-આગ) રાગરૂપી અગ્નિ (સદા) અનાદિ કાળથી હંમેશાં (દહૈ) જીવને બાળી રહ્યો છે (તાતૈં) તેથી (સમામૃત) સમતારૂપ અમૃતનું (સેઇયે) સેવન કરવું જોઇએ. (વિષય-કષાય) વિષય-કષાયનું (ચિર ભજે) અનાદિ કાળથી સેવન કર્યું છે, (અબ તો) હવે તો (ત્યાગ) તેનો ત્યાગ કરીને (નિજપદ) આત્મસ્વરૂપને (બેઇયે) ઓળખવું જોઇએ-પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ; (પર પદમૈં) પર પદાર્થોમાં-પરભાવોમાં (કહા) કેમ (રચ્યો) રાચી રહ્યો છે ? (યહૈ) તે (પદ) પદ (તેરો) તારું (ન) નથી, તું (દુખ) દુઃખ (ક્યોં) કેમ (સહૈ) સહન કરે છે ? ('દૌલ') દૌલતરામ ! (અબ) હવે (સ્વપદ) તારું આત્મપદ-સિદ્ધપદ તેમાં (રચિ) લાગીને (સુખી) સુખી (હોઉ) થાઓ ! (યહૈ) આ (દાવ) અવસર (મત ચૂકૌ) ગુમાવો નહિ.

ભાવાર્થ :- આ રાગ (મોહ, અજ્ઞાન) રૂપ અગ્નિ અનાદિકાળથી હંમેશાં સંસારી જીવને બાળી રહ્યો - દુઃખી કરી રહ્યો છે, તેથી જીવોએ નિશ્ચયરત્નત્રયમય સમતારૂપ અમૃતનું પાન કરવું જોઇએ, જેથી રાગ-દ્વેષ-મોહ (અજ્ઞાન)નો નાશ થાય. વિષય-કષાયોનું સેવન તું ઘણા કાળથી કરી રહ્યો છે, હવે તેનો ત્યાગ કરી આત્મપદ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. તું દુઃખ શા માટે સહન કરે છે ? તારું વાસ્તવિક સ્વરૂપ અનંત-દર્શન-જ્ઞાન-સુખ અને અનંતવીર્ય છે, તેમાં લીન થવું જોઇએ. તેમ કરવાથી જ સાચું સુખ-મોક્ષ મળી શકે છે. તેથી હે દૌલતરામ ! હે જીવ ! હવે આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કર ! ઓળખાણ કર! આ ઉત્તમ અવસર વારંવાર મળતો નથી, તેથી આ અવસર ગુમાવ નહિ. સંસારના મોહનો ત્યાગ કરીને મોક્ષપ્રાપ્તિનો ઉપાય કર !

અહીં વિશેષ એમ સમજવું કે :- જીવ અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વરૂપ અગ્નિ અને

રાગ-દ્વેષરૂપ પોતાના અપરાધથી જ દુઃખી થઈ રહ્યો છે, માટે પોતાના સુલટા પુરુષાર્થથી જ સુખી થઈ શકે છે. આવો નિયમ હોવાથી જડકર્મના ઉદયથી કે કોઈ પરના કારણે દુઃખી થઈ રહ્યો છે અથવા પરવડે જીવને લાભ-નુકશાન થાય છે એમ માનવું તે બરાબર નથી.

‘છેલ્લી ભલામણ’

યહ રાગ-આગ દહૈ સદા, તારૈં સમામૃત સેઈયે;
ચિર ભજે વિષય-કષાય અબ તો, ત્યાગ નિજપદ બેઈયે.
કહા રચ્યો પર પદમૈં, ન તેરો પદ યહૈ, ક્યૌં દુખ સહૈ;
અબ ‘દૌલ’ હોઉ સુખી સ્વપદ રચિ, દાવ મત ચૂકૌં યહૈ. ૧૫.

આહા...! ‘યહ રાગ-આગ દહૈ...’ રાગ શબ્દે મોહ. રાગ તો સાધારણ શબ્દ વાપર્યો છે. રાગ શબ્દે મોહ. પરમાં પ્રિતિ અને પરમાં અસ્થિરતા એ રાગ. હે આત્મા ! એ રાગ-આગ અગ્નિ છે એ તો. આહા...હા...! ભગવાનઆત્મા શીતળાનંદ પ્રભુ ! શીતળનાથ ! એને છોડી ને આ મિથ્યામોહ રાગ અગ્નિ સળગે છે. બરાબર હશે ? ભાઈ ! આ રળવામાં ને ભોગમાં ને આબરુમાં ને કીર્તિ સાંભળવામાં ને... આગ સળગે છે, અહીં તો કહે છે. જુઓને !

‘યહ રાગ-આગ દહૈ સદા,...’ ચોવીસ કલાક તને રાગ સળગે છે, બાપા ! ભાઈ ! ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ પ્રભુ ! શીતળનાથ શીતળ... શીતળ... શીતળ... શીતળ... ઉપશરસ જેના સ્વભાવમાં વરસે, એવો ભગવાન એને છોડી કોઈ પણ વિકલ્પ ઉઠાવવો ભ્રમણાનો, અસ્થિરતાનો, વિષયનો, આબરુનો, કીર્તિનો, આગ સળગે છે, કહે છે. બરાબર હશે ? આહા...હા...! કેમ હશે ? ભાઈ ! આ આમાં કાંઈ માણસ દુઃખી તો લાગતા નથી. આત્માની શીતળ છાયા, કલ્પવૃક્ષમાન શીતળ પ્રભુ, એને છોડીને જેટલા વિકલ્પો ભ્રમણાના કે રાગ-દ્વેષના કરે એ બધી અગ્નિ સળગે છે. ભાઈ ! ભાઈ નથી આવ્યા ? ઠીક. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં આગ સળગે છે (અને) અહીં (આત્મામાં) શીતળતાના ઢગલા પડ્યા છે, એમ કહે છે. આહા...હા...! એકાંત... નહોતું આવ્યું ? ‘શીતળ શીલા એકાંતની, જ્યાં

ઇન્દ્રો વિશ્રામ લહે.’ સમવસરણમાં કાલે સ્તુતિમાં આવ્યું હતું. શશીકાંત, શીતળ શશીકાંત શીલા. ઇન્દ્રો આવીને વિશ્રામ લે છે. ભગવાનના દર્શન કરવા. અહીં વિશ્રામ કરીએ. એમ આ શશીકાંત શીતળ આત્મા શાંત... શાંત... શાંત.. એક વિકલ્પનું ડોકિયું ઉઠે એ બધો દુઃખ ને રાગ અગ્નિ છે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો શું કહ્યું ? અનાદિકાળથી શુભાશુભ ભાવ બધાં રાગની દાહ છે, એમ કહે છે. ચોવીસે કલાક ! અનંતવાર દ્વિગંબર મુનિ થયો તો પણ રાગ-દાહ સળગે છે. બરાબર છે ? પણ આ શું કહેવાય છે આ ? કે, ‘રાગ-આગ દહે સદા, તાર્તે સમામૃત સેઈયે;’ એ શુભ ને અશુભ રાગ એ બધો મિથ્યાભ્રમ એ બધી આગ છે. અનંતકાળમાં નવમી ઐવેયક અનંતવાર ગયો ત્યાં પણ આગમાં સળગતો હતો, એમ કહે છે. આહા...!

મુમુક્ષુ :- સંસાર અટકે.

ઉત્તર :- સંસાર અટકે તો શું કામ છે એને હવે ? હોળી ઓલવવી છે કે રાખવી છે એને ? સમજાણું કાંઈ ? હોળી કહે ને ? હોળી - હુતાસણી.

અહીં તો કહે છે કે, અહો ! ભગવાનઆત્મા જેટલા પ્રમાણમાં તેં પરમાં સુખ છે એવી બુદ્ધિ, પરને લઈને દુઃખ છે એવી બુદ્ધિ, ઇષ્ટ-અનિષ્ટની બુદ્ધિઓ, એ બધો રાગ અગ્નિ છે, અગ્નિ. આત્માની શાંતિને બાળે છે. એમાં બળી રહ્યો છું, જલી રહ્યો છું ચોવીસ કલાક, એમ કહે છે. એમ હશે ? ભાઈ ! આ પૈસાવાળા એમ હશે ? કે ગરીબ જ હશે ? ચારે ગતિમાં ગરીબ ને તવંગર, રાંક ને રાજા, નારકી ને દેવ, બધાં ચોવીસે કલાક આત્મદૃષ્ટિ ને આત્માના જ્ઞાન વિના આગથી સળગી રહ્યા છે. ભાઈ ! ચોવીસ કલાક કીધું ને ? અશુભભાવથી સળગે છે એમ નથી કીધું. રાગ એટલે મોહ. મોહના તો જે પ્રકાર મિથ્યાત્વ લ્યો, શુભાશુભ ભાવ લ્યો, બધો મોહ (આવી ગયો).

‘યહ રાગ-આગ દહે સદા, તાર્તે સમામૃત સેઈયે;’ તે રાગ ‘જીવને બાળી રહ્યો છે રાગ તેથી સમામૃત (સમતારૂપ) અમૃતનું સેવન કરવું જોઈએ.’ સમતા શબ્દે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર. સમજાય છે કાંઈ ? સમતા એટલે વીતરાગતા ને વીતરાગતા એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર સમજાણું કાંઈ ? મિથ્યાદર્શન,

મિથ્યાજ્ઞાન ને મિથ્યા રાગ-દ્વેષ તે અગ્નિ (છે). માટે તેને ટાળવા ‘સમામૃત સેઈયે;’ સમ પ્રભુ ભગવાન, સમામૃત સ્વરૂપ પોતાનું છે એની અંતર પર્યાયમાં ભગવાનને સેવવો કે, જેથી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ થાય. કહો, સમજાણું આમાં ? સમતારૂપી અમૃતનું સેવન - સંતોષ (કરવો જોઈએ). સંતોષની વ્યાખ્યા - પુણ્ય-પાપભાવ બંધનું કારણ છે, શરીર આદિ પર (છે), આત્મા જ્ઞાતાદૃષ્ટા સ્વ (છે) એવી અંતર દૃષ્ટિ ને જ્ઞાન કરવું એનું નામ સંતોષ ને સમતા કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું આમાં ? સમામૃત કીધું પાછું, જોયું ? સમતારૂપી અમૃત. પેલું આગ. પેલું આગ, ત્યારે આ અમૃત.

‘સેવન કરવું જોઈએ. વિષય-કષાયનું...’ અરે...! ભાઈ ! કહે છે, વિષય કષાય તો જે છે એનું અનાદિકાળથી સેવન કર્યું છે. વિષય કષાય - તે પર તરફના ભાવો-તેં અનાદિથી સેવ્યા. સ્વ વિષય છોડીને, પર વિષય તરફના ભાવ અનાદિથી કર્યા છે. સ્વર્ગમાં હો, નરકમાં હો બધે ઠેકાણે તે એ પરભાવ કર્યા છે. એ ‘વિષય કષાય (ચિર ભજે) અનાદિકાળથી સેવન કર્યું છે,’ ભજન કરે છે, ભાઈ ! બરાબર છે ? અનાદિકાળથી વિકારનું સેવન કરે છે. આગને સળગે એને સેવન કરે છે, કહે છે.

મુમુક્ષુ :- પ્રેમ કેમ તોડવો ?

ઉત્તર :- પ્રેમ તોડવો પોતાના હાથમાં અધિકાર (છે). આમ પ્રેમ છે ને આમ પ્રેમ કરવો. શું હશે એમાં ? ફેર કેટલો હશે ? અનાદિકાળથી તે વિષય કષાયને ભજી રહ્યો છો. એક જ વિષય કષાય અનાદિથી સેવ્યા છે, એમ કહે છે.

‘હવે તો તેનો ત્યાગ...’ કર. હવે તો છોડ, હવે તો છોડ, બહુ સેવ્યા. આહા...! નિજપદ છે ને ? ‘અબ તો ત્યાગ અને નિજપદ બેઈયે, નિજપદ બેઈયે.’ અનુભવીએ. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ અનાકૂળ સ્વરૂપ, શીતળ શાંત જ્ઞાનાનંદ જળથી ભરેલું અમૃત સ્વરૂપ, એનો અનુભવ કર ને ! જેમાં શાંતિ છે, જેમાં સંતોષ છે, જેમાં તૃપ્તિ છે, જેમાં કૃત્યકૃત્યપણું છે. કહો, સમજાણું આમાં ? આ એવું સેવન કરો, કહે છે. ઊલટું સેવન કરે છે, સુલટું કરે. એમાં કાંઈ એમ નથી કહ્યું કે, કર્મ તને બાળે છે. એમ કહ્યું છે આમાં ક્યાંય ? જુઓ ! કહ્યું છે આમાં ?

મુમુક્ષુ :- બીજા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

ઉત્તર :- બીજા શાસ્ત્રમાં તો નિમિત્તથી કથન હોય. આ ‘રાગ-આગ દહે સદા...’ એમ કીધું છે. ભાઈ ! તારો વિકાર તને બાળે છે. કર્મ તને બાળે છે ને દુઃખ આપે છે ને એમાં (નો) એક શબ્દય છે પડ્યો છે એમાં ? આ ‘દૌલતરામજી’ કૃત ‘છ ઢાળા’ છે. ચાલતી ઢાળા. આ હજારો માણસને કંઠસ્થ હશે કેટલાકને. સમજાણું કાંઈ ?

એક જ વાત-વિકારનું સેવન ઊંઘા પુરુષાર્થથી કરે છો, સુલટા પુરુષાર્થથી અમૃતનું સેવન કર. બસ ! એક જ વાત કરી. એમાં ક્યાંય કર્મને યાદ કર્યા નથી. કર્મ તને આમ મોળા પડે ને થાય ને આમ થાય ને. ભાઈ ! બહાના કર્યા મફતનો ઢોંગી (છે). દોષ કરે ને નાખે કો’કને માથે, કર્મ અમને આમ કરે છે. સમજાણું ? ‘રાગ આગ દહે’ કર્મ તને બાળે છે, કર્મ તને સળગાવે છે ને દુઃખી કરે એમ કહ્યું નથી એમાં.

નિજપદને ‘ઓળખવું જોઈએ-પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ...’ ‘નિજપદ બેઠયે’ એ નિજપદને અંદર વાળ, અંદર ઉગાડ. પેલો વિકારનો ઉગાવો અનાદિથી બહુ કર્યો. ભગવાનઆત્મા શાંત અનંત ગુણની શાંતિ, સંતોષથી ભરેલો (છે). આ તૃષ્ણા... તૃષ્ણા... તૃષ્ણા... પૈસાની તૃષ્ણા, ધૂળની તૃષ્ણા, આબરુની તૃષ્ણા, મોટપની તૃષ્ણા (એમાં) સળગી રહ્યો છે. શાંત શાંત જળ તારું પ્રભુ ! નિજપદમાં આવી જા અને એમાં ઠર, એને પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. આહા..!

‘કહા રચ્યો પર પદમે, ન તેરો...’ ભાષા જુઓ ! ‘કહા રચ્યો પર પદમે, ન તેરો પદ યહૈ, ક્યો દુઃખ સહૈ; પદ યહૈ, ક્યો દુઃખ સહૈ;...’ કહો, આમાં સમજાય છે કે નહિ ? ‘પર પદ... કહાં રચ્યો પર પદમે ન તેરો...’ અરે..! ભગવાન ! ‘પર પદાર્થોમાં-પરભવોમાં કેમ રાચી રહ્યો છે ?’ ભાઈ ! પર વિકારીપદ રાગ-દ્વેષ, અજ્ઞાન, વિષય, ભોગ, વાસના, ભ્રમણા એ પરપદમાં ભગવાન શું રાચી રહ્યો ? ‘પર પદ કહા રચ્યો પર પદમે, ન તેરો પદ યહૈ,...’ એ આ પદ તારું (છે). પેલામાં આવે છે ને ? ભાઈ ! એ ‘અપદં પદમ્’ એવી શૈલી બધી એણે આ શાસ્ત્રની જ કરી છે. ‘સમયસાર’ અરે..! આ અપદ છે, અપદ છે, હોં ! આવે છે ને ? ભાઈ ! એ તારું પદ અહીં છે, અહીં છે. બે વાર (લીધું છે). શૈલી બધી (એવી જ લીધી છે).

આ પૂર્વના પંડિતો ઘરનું કાંઈ નહિ. આચાર્યના શાસ્ત્રોની ભાષા પણ એ રાખીને વાત કરે છે. આહા..હા..!

ભાઈ ! એ વિકારી પદ તારું નહિ, ભાઈ ! અપદ છે ને, પ્રભુ ! આહા..! એ વિકારી પદ, વિકાર એ પરમાં સુખ બુદ્ધિ, પરમાં દુઃખબુદ્ધિ, ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ, રાગ-દ્વેષ ભાઈ ! પરપદ તો દુઃખ છે ને ! અપદ છે ને ! આ નિજપદ તો અહીં છે ને ! જુઓ ! એમ કીધું ને ? ‘પદ યહૈ’ અહીં છે, ન્યાં એમ કહ્યું છે ને ? ભાઈ ! અહીં છે, અહીં છે. ‘નિર્જરા અધિકાર’ આહા..હા..! ભાઈ ! તું અહીં છો ને અંદર. તારું પદ આનંદ ને જ્ઞાન, અંદર તું છો ને ! આ બહારમાં ક્યાં રખડે છો ? આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ?

‘કહા રચ્યો પર પદર્મે, ન તેરો પદ યહૈ, ક્યો દુઃખ સહૈ;’ ‘પદ યહૈ..’ આ પદ પડ્યું છે ને, પ્રભુ ! આહા..હા..! અંદર અનાકૂળની શીલા પડી છે ને ! એ આનંદની અતીન્દ્રિય આનંદની પાટ અરૂપી ચૈતન્ય શીલા છે. આ પદ રહ્યું, ભાઈ ! આહા..! ‘ક્યો દુઃખ સહૈ;..’ આ પદ પડ્યું છે ને દુઃખ કેમ સહન કરે છે ? એમ કહે છે. આવું પદ છે ને શાંતરસનું ભગવાન, એને છોડીને આ દુઃખ કેમ સહન કરે છે ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વજન છે. સમજાણું ? જુઓ ! એ આમાંથી લીધું છે, હોં ! શેમાં નિર્જરામાં છે ને ? સમજાણું કાંઈ ? એ ઘરનું નથી, દેવાનુપ્રિયા ! છે ને ત્યાં ? અપદ... અપદ છે ને ? આ એક જ પદ આસ્વાદ યોગ્ય છે.

एकमेव हि तत्स्वाद्यं विपदामपदं पदम्।

अपदान्येव भासन्ते पदान्यन्यानि यत्पुरः॥१३९॥

‘તે એક જ પદ આસ્વાદવા યોગ્ય છે.’ ભગવાનઆત્મા ! ‘કે જે વિપત્તિઓનું અપદ છે.’ જેમાં વિપત્તિ પદ છે નહિ. એવા આપદાઓના સ્થાન નથી ‘અને જેની આગળ અન્ય (સર્વ) પદો અપદ જ ભાસે છે.’ જુઓ ! આ આવ્યું, જુઓ ! ૧૩૮ ‘આસંસારાત્પ્રતિપદમમી રાગિણો નિત્યમત્તાઃ’ અહીં ભાઈ ‘રાગ’ શબ્દ વાપર્યો છે, રાગ વાપર્યો છે. એણેય ત્યાં રાગ વાપર્યો છે.

આસંસારાત્પ્રતિપદમમી રાગિણો નિત્યમત્તા:

સુપ્તા યસ્મિન્નપદમપદં તદ્વિબુધ્યધ્વમન્ધા: ।

एतैतेतः पदमिदमिदं यत्र चैतन्यधातुः

ભાઈ ! આમ ચૈતન્યનો, આનંદનો ધાતુ-ધરનારો ભગવાન છે ને, ભાઈ ! એ અહીં છે ને, પ્રભુ ! તું અહીં છોડીને બહાર ક્યાં જાય છે ? ભાઈ ! સમજાય છે ?

एतैतेतः पदमिदमिदं यत्र चैतन्यधातुः

शुद्धः शुद्धः स्वरसभरतः स्थायिभावत्वमेति ।। ૧૩૮ ।।

‘હે અંધ પ્રાણીઓ ! આ અનાદિ સંસાર માંડીને પર્યાયે પર્યાયે આ રાગી જીવો...’ જુઓ ! ઇ જ ભાષા છે, હોં ! રાગી જીવો. આ રાગ મત્તા. કીધું હતું ને અહીંયાં ? ‘સદાય મત્ત વર્તતા થકા જે પદમાં સૂતા છે-ઊંઘે છે તે પદ અર્થાત્ સ્થાન અપદ છે-અપદ છે.’ આહા..હા..! ‘આ તરફ આવો-આ તરફ આવો, તમારું પદ આ છે-આ છે.’ જુઓ ! અહીંયાં આવ્યું ઇ.

આ ‘પદ યહૈ, પદ યહૈ’ એ શબ્દ ઉપર જોર છે. જુઓ ! ‘પદ યહૈ હૈ...’ પદ તારું અહીં છે ભગવાન અંદર ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે. ખબર ન મળે, ઘરમાં મુડી, ગોતવા જાય બહાર. ‘પદ યહૈ ક્યોં દુઃખ સહૈ;...’ અહીં આનંદ પડ્યો છે ને દુઃખ કેમ સહન કરે છે ? એમ કહે છે. ‘અબ ‘દૌલ’ હોઉ...’ સમજ્યા ને ? ‘હોઉ સુખી સ્વપદ રચિ, દાવ મત્ત ચૂકૌ યહૈ.’ અરે...! આવું તારું પદ ! અરે...! ઘરે ભર્યો ભંડાર અને આ ઝોંઠા ચૂથણા ચાવે છે, કહે છે. લોકોમાં નથી કહેતા ? એલા ઘરે આવી તારી સ્ત્રી અને આ જ્યાં-ત્યાં વાઘરણમાં ફરે છો. અરે...! સમજાણું ? એમ આ તારે ઘરે ભગવાન પડ્યા છે ને, ભાઈ ! એ ભગવાનને મળવા જાતો નથી ને આ વિકારને જ્યાં-ત્યાં મળવા ચાલ્યો જાય છે, શું છે આ તને ? આહા..હા..! સમજાણું ?

‘હે દૌલતરામ ! તે પદ તારું નથી, તું દુઃખ કેમ સહન કરે છે ? હે દૌલતરામ ! (અબ) હવે (સ્વપદ) તારું આત્મપદ-સિદ્ધપદ તેમાં (રચિ) લાગીને સુખી (હોઉ) થાઓ !

(યહૈ) આ (દાવ) અવસર (મત ચૂકૌ) ગુમાવો નહિ.’ આ દાવ અત્યારે અવસર છે, કહે છે. સમજાણું ? ‘સબ અવસર આ ગયા હૈ’ એ તો કીધું હતું હમણાં, ‘ટોડરમલ્લ’માં આવે છે ને ? સબ અવસર આ ગયા. તેરી આળસે, નજરને આળસે રે ભગવાન પડ્યા રહ્યા અંદરમાં. ‘નજરને આળસે રે, નયને ન નીરખ્યા હરિ’ લ્યો ! છેલ્લો શબ્દ છે. આ ભાઈ ! બહુ બોલે છે વારંવાર હોં ! (એને) આખું મોઢે છે ને ! એને આખું મોઢે છે. આ દાવ અવસર, આ દાવ. ઓલા દાવો નથી નાખતા ? પાસા. કહે છે કે આ દાવ નાખવાનો અવસર છે. આ મત ચૂકૌ, માંડ આવો થોડો કાળ આવ્યો. આહા...!

ભાવાર્થ :- ‘આ રાગ (મોહ, અજ્ઞાન) રૂપ અગ્નિ...’ જુઓ ! રાગનો અર્થ મોહ મોહ છે આ. ‘અનાદિકાળથી હંમેશાં સંસારી જીવને બાળી રહ્યો-દુઃખી કરી રહ્યો છે...’ કોણ ? રાગરૂપી અગ્નિ. ‘તેથી જીવોએ નિશ્ચયરત્નત્રયમય સમતારૂપ અમૃતનું પાન કરવું જોઈએ...’ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે આત્માનું અમૃત, એ આત્માની દૃષ્ટિ થઈને એને અમૃત સ્વરૂપ કહેવાય છે, એનું સેવન કરવું જોઈએ. ‘જેથી રાગ-દ્વેષ-મોહ (અજ્ઞાનનો) નાશ થાય. વિષય કષાયોનું સેવન તું ઘણા કાળથી કરી રહ્યો છે...’ એ તો અનંતકાળથી કરતો આવ્યો છો. ‘હવે તેનો ત્યાગ કરી આત્મપદ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. તું દુઃખ શા માટે સહન કરે છે ?’ મૂઢતાથી સેવન કરે છે. ભાન નથી એને.

‘તારું વાસ્તવિક સ્વરૂપ અનંતદર્શન-જ્ઞાન-સુખ અને અનંતવીર્ય છે...’ આ એમાં તું દૃષ્ટિ કર ને લીન થા. તારું ઘર તારી પાસે (છે), ઘરમાં આવ્યો નહિ. શું ગાયુ નહોતું હમણાં ? અપના નિજ ઘર નહિ પાયા. આવ્યું હતું ને ? ‘કબ હુ નિજ ઘર ન આયો’ પર ઘર રખડી રખડીને મરી ગયો. ભગવાનઆત્મા, બાપુ ! અંદર પૂર્ણાનંદ નિજ ઘરમાં કોઈ દિ’ આવ્યો નહિ. હવે તો આવ, હવે તો આવ, એમ કહે છે. આહા...હા...! પણ કર્મ માર્ગ દે ત્યારે થાય ને અમારે ? આવું કોણે કહ્યું તને ?

‘તું દુઃખ શા માટે સહન કરે છે ?’ તારું વાસ્તવિક સ્વરૂપ તો આ છે. ‘તેમ કરવાથી જ સાચું સુખ-મોક્ષ મળી શકે છે. તેથી હે દૌલતરામ ! હે દૌલતરામ !’ આત્માની અનંતી દૌલતનો રામ-દૌલતરામ છે, એનું નામ પણ દૌલતરામ આવ્યું.

બધાં આત્મા દૌલતરામ છે. આ ધૂળની દૌલતમાં કાંઈ નથી. હેરાન હેરાન થઈને મરી જાય છે, છતાં છોડતા નથી.

‘હે જીવ ! હવે આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કર ! ઓળખાણ કર ! આ ઉત્તમ અવસર વારંવાર મળતો નથી,...’ બાઈયું ગાય ‘નાણા મળશે પણ ટાણા નહિ મળે’ એવું ગાય. પૈસા ખર્ચાવવા માટે. અહીં કહે છે કે, બાપા ! આવા ટાણા નહિ મળે. નથી ગાતી બાઈયું ? આ લગન-બગન હોય ને ત્યારે ગાય છે. આવા ટાણા નહિ મળે. એ.. ભાઈ ! મોટાને મોઢા આગળ કરીને ઉશ્કેરે. એ... ભાઈ ! જાગો રે, ઉઠો રે આમ લગન આવ્યા ને એમ કરીને ગાય છે. ટાણા નહિ મળે. એમ કરીને (કહે). ખર્ચો કાંઈક ઘરને ઉજળા કરવા. ધૂળમાંય નથી. ન્યાં તું ઘર મેલા કરે છે. અહીં તો કહે છે, હે આત્મા ! જાગ રે જાગ ! તારા ઘર ઉજાળા કર, ભાઈ ! આહા..હા..! સમજાણું ? ‘આ ઉત્તમ અવસર મળતો નથી, તેથી આ અવસર ગુમાવ નહિ. સંસારના મોહનો ત્યાગ કરીને મોક્ષપ્રાપ્તિનો ઉપાય કર !’

‘અહીં વિશેષ એમ સમજવું કે :’ જુઓ ! આ બધો છેલ્લી ભલામણનો ઉપદેશ છે, હોં ! આખો. ‘જીવ અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વરૂપ અગ્નિ અને રાગ-દ્વેષરૂપ પોતાના અપરાધથી જ દુઃખી થઈ રહ્યો છે,...’ પોતાના અપરાધથી થઈ રહ્યો છે. ‘માટે પોતાના સુલટા પુરુષાર્થથી જ સુખી થઈ શકે છે. આવો નિયમ હોવાથી જડકર્મના ઉદયથી કે કોઈ પરના કારણે દુઃખી થઈ રહ્યો છે અથવા પરવડે જીવને લાભ-નુકશાન થાય છે એમ માનવું તે બરાબર નથી.’ કહો, સમજાણું કાંઈ ? કર્મને લઈને દુઃખી થયો, કર્મને લઈને રખડ્યો છું, કર્મને લઈને હેરાન થયો એ વાત માનવું સાચું નથી. છેલ્લી વાત, લ્યો !

ગ્રંથ-રચનાનો કાળ અને તેમાં આધાર

ઇક નવ વસુ ઇક વર્ષકી, તીજ શુકલ વૈશાખ;
કર્યો તત્ત્વ-ઉપદેશ યહ, લખિ બુધજનકી ભાખ.
લઘુ-ધી તથા પ્રમાદતૈં, શબ્દ અર્થકી ભૂલ;
સુધી સુધાર પઢો સદા, જો પાવો ભવ-કૂલ. ૧૬.

ભાવાર્થ :- મેં દૌલતરામે પંડિત બુધજનકૃત * છ ઢાળાની કથનીનો આધાર લઈ ને વિક્રમ સંવત્ ૧૮૯૧ના વૈશાખ સુદ ૩ (અક્ષયત્રીજ)ના દિવસે આ છ ઢાળા ગ્રંથની રચના કરી છે. મારી અલ્પ બુદ્ધિ તથા પ્રમાદથી તેમાં કયાંય શબ્દની કે અર્થની ભૂલ થઈ ગઈ હોય તો બુદ્ધિમાન તેને સુધારીને વાંચે, જેથી કરીને જીવ આ સંસાર-સમુદ્ર તરવામાં શક્તિ માન થાય.

છઠ્ઠી ઢાળાનો સારાંશ

જે ચારિત્રના હોવાથી સમસ્ત પર પદાર્થોથી પ્રવૃત્તિ હઠી જાય છે, વર્ણાદિ અને રાગાદિથી ચૈતન્યભાવને જુદો કરી લેવામાં આવે છે, પોતાના આત્મામાં આત્મા માટે, આત્મા વડે પોતાના આત્માનો અનુભવ થવા માંડે છે, જ્યાં નય, પ્રમાણ, નિષ્કેપ, ગુણ-ગુણી, જ્ઞાન-જ્ઞાતા-જ્ઞેય, ધ્યાન-ધ્યાતા-ધ્યેય, કર્તા-કર્મ અને ક્રિયા આદિ ભેદનો જરાપણ વિકલ્પ રહેતો નથી, શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ અભેદ રત્નત્રયવડે શુદ્ધ ચૈતન્યનો જ અનુભવ થવા માંડે છે તેને સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર કહે છે; આ સ્વરૂપાચરણ-ચારિત્ર ચોથા ગુણસ્થાનથી શરૂ થાય છે, અને મુનિદશામાં વધારે ઉચ્ચ થાય છે. ત્યારપછી શુકલધ્યાનવડે ચાર ઘાતિ કર્મનો નાશ થતાં તે જીવ કેવળજ્ઞાન પામીને અરિહંતપદ

* આ ગ્રંથમાં છ પ્રકારના છંદ અને છ પ્રકરણ છે તેથી, તથા જેમ તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોના પ્રહારને રોકનાર ઢાલ હોય છે તેમ જીવને અહિતકારી શત્રુ-મિથ્યાત્વ, રાગાદિ આસ્ત્રવોને તથા અજ્ઞાન અંધકારને રોકવા માટે ઢાલ સમાન આ છ પ્રકરણ છે તેથી, આ ગ્રંથનું નામ ‘છ ઢાળા’ રાખવામાં આવેલ છે.

પામે છે; પછી બાકીના ચાર અઘાતિ કર્મનો પણ નાશ કરીને ક્ષણમાત્રમાં મોક્ષ પામીને સંસારથી કાયમને માટે વિદાય થઈ જાય છે ત્યારે તે આત્મામાં અનંતકાળ સુધી અનંત ચતુષ્ટયનો (અનંત-જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્યનો) એક સરખો અનુભવ થયા કરે છે, પછી તેને પંચ પરાવર્તનરૂપ સંસારમાં ભટકવું પડતું નથી. કદી અવતાર ધારણ કરવા પડતા નથી. સદાય અક્ષય-અનંત સુખને અનુભવે છે. અખંડિત જ્ઞાન-આનંદરૂપ અનંતગુણમાં નિશ્ચલ રહે છે તેને મોક્ષસ્વરૂપ કહે છે.

જે જીવ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે આ રત્નત્રયને ધારણ કરે છે અને કરશે તે મોક્ષ પામે છે અને પામશે. દરેક જીવ મિથ્યાત્વ, કષાય અને વિષયોનું સેવન તો અનાદિ કાળથી કરતો આવ્યો છે પણ તેનાથી તેને જરાપણ શાંતિ મળી નથી. શાંતિનું એકમાત્ર કારણ મોક્ષમાર્ગ છે તેમાં જ જીવે તત્પરતાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કદી કરી નથી, તેથી હવે પણ જો શાંતિની (આત્મહિતની) ઇચ્છા હોય તો આળસ છોડી (આત્માનું) કર્તવ્ય સમજી રોગ અને ઘડપણ વગેરે આવ્યા પહેલાં જ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ, કેમ કે આ પુરુષપર્યાય, સત્સમાગમ વગેરે સુયોગ વારંવાર પ્રાપ્ત થતા નથી, માટે તેને પામીને વ્યર્થ ગુમાવવો ન જોઈએ-આત્મ-હિત સાધી લેવું જોઈએ.

ગ્રંથ-રચનાનો કાળ અને તેમાં આધાર
 ઇક નવ વસુ ઇક વર્ષકી, તીજ શુકલ વૈશાખ;
 કર્યો તત્ત્વ-ઉપદેશ યહ, લખિ બુધજનકી ભાખ.
 લઘુ-ધી તથા પ્રમાદતૈં, શબ્દ અર્થકી ભૂલ;
 સુધી ધાર પઢો સદા, જો પાવો ભવ-કૂલ. ૧૬.

ભાવાર્થ :- ‘મેં દૌલતરામે પંડિત બુધજનકૃત *છ ઢાળાની કથનીનો આધાર લઈને...’ આ કહ્યું એ ઢાળાની વ્યાખ્યા એક ફેરી કરી હતી. જુઓ ! નીચે છે.

*આ ગ્રંથમાં છ પ્રકારના છંદ અને છ પ્રકરણ છે તેથી, તથા જેમ તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોના પ્રહારને રોકનાર ઢાલ હોય છે તેમ જીવને અહિતકારી શત્રુ-મિથ્યાત્વ, રાગાદિ

આસ્ત્રવોને તથા અજ્ઞાન અંધકારને રોકવા માટે ઢાલ સમાન આ છ પ્રકરણ છે...' આ છ અધિકાર ઢાલ સમાન છે. 'તેથી, આ ગ્રંથનું નામ 'છ ઢાળા' રાખવામાં આવેલ છે.'

‘વિક્રમ સંવત્ ૧૮૮૧ના વૈશાખ સુદ ૩ (અક્ષયત્રીજ)ના દિવસે આ છ ઢાળા ગ્રંથની રચના કરી છે. મારી અલ્પ બુદ્ધિ તથા પ્રમાદથી તેમાં ક્યાંય શબ્દની કે અર્થની ભૂલ થઈ ગઈ હોય તો બુદ્ધિમાન તેને સુધારીને વાંચે, જેથી કરીને જીવ આ સંસાર-સમુદ્ર તરવામાં શક્તિમાન થાય.’ લ્યો ! પોષ વદ દસમથી શરૂ કર્યું હતું. આ રવિવારે પૂરું થાય છે ‘છ ઢાળા’. છેલ્લો એક બોલ થોડોક લઈ લઈએ. છેલ્લો થોડો છે ને ?

કોઈ દ્રવ્ય અન્ય દ્રવ્યનો કર્તા ખરો નથી. છે એમાં બધામાં છે ? બધામાં છે ? હવે એમાં તો ઘણું આવી ગયું છે, હોં ! ચિદેશ કર્તા, પોતે કર્તા છે બીજો કોઈ કર્તા નથી. કોઈ દ્રવ્ય અન્ય દ્રવ્યનો કર્તા ખરો નથી. આત્માનો સ્વભાવ તો જ્ઞાતાદૃષ્ટ છે. છે ? છેલ્લું, છેલ્લું. તદ્દન છેલ્લું, તદ્દન બધું કાઢી નાખીને છેલ્લું.

આત્માનો સ્વભાવ તો દૃષ્ટા-જ્ઞાતા છે. નીકળ્યું છોકરાઓ ? હવે પોતે કેવો દેખવાવાળો, જાણવાળો તો રહેતો નથી. હું તો એક જાણનાર-દેખનાર આત્મા જ્ઞાતાદૃષ્ટા છું. જે જે પદાર્થોને તે દેખે-જાણે તેમાં ઇષ્ટ-અનિષ્ટપણું માને. માને છે, ઇષ્ટ-અનિષ્ટ છે નહિ. જાણનાર-દેખનાર આત્મા છે. જગતની ચીજો જણાય એવી યોગ્યતા એનામાં છે, આ જાણનાર છે. બીજું કાંઈ વચમાં નથી. પાંચ છોકરા છે એમાં એક છોકરો એનો હોય. આમ દેખે તો પાંચેયને એકસાથે. ખરું કે નહિ ? જાણવામાં શું ફેર ? આ મારો, ઇ ક્યાંથી આવ્યું ?

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ઊભો કર્યો એ તો. પાંચ છોકરા એકસાથે ઊભા હોય. એમાં એનો એક છોકરો (હોય). આ મારો છે, મારો ક્યાંથી આવ્યું ? એ પાંચેયને જાણવાનો તું જાણનાર છો.

મુમુક્ષુ :- ચહેરો-મહોરો એની જેવું હોય.

ઉત્તર :- ચહેરો-મહોરો એની જેવો ક્યાં હતો ? ધૂળમાં. એ તો પરમાં છે. આકાર

ને પ્રકાર એવું લખ્યું છે, હોં ! સમજાણું કાંઈ ?

એમ મકાન, એમ દાગીનો, એમ લક્ષ્મી એમ જે જ્યાં દેખે એ તો જાણવા-દેખવાવાળો છે. એમાં આ મારું એ ક્યાંથી (આવ્યું) ? એમાં લખ્યું છે એમાં ?

મુમુક્ષુ :- એમાં જાય...

ઉત્તર :- શી રીતે જાય ? કોણ જાય છે ? એ તો પોતે પોતામાં જ્ઞાનમાં રહે છે. જાય ક્યાં ને આવે ક્યાં ? જે પદાર્થને દેખે-જાણે તેમાં ઇષ્ટપણું માને છે એમ કહેવું છે. છે નહિ. એ તો જાણવા-દેખવા લાયક છે આત્મા અને એ જાણવા-દેખવાને જ્ઞેય છે. વચમાં એ લાકડું ખોસે (છે) કે, આ મારે ઠીક છે ને આ છે મારા, આ મને ઠીક નથી ને આ નહિ મારા. આ મને ઠીક છે ને આ છે મારા, આ મને ઠીક નથી ને આ નહિ મારા. એ વચ્ચે લાકડું કાઢ્યું. બધી બાઈયું તો ઘણી છે પણ આ મારી બા એમ કેમ થયું ? ક્યાંથી આવ્યું ? ઇ કહે છે. પણ બધાં બૈરા તો ઘણાં છે. આત્મા છે, શરીર છે એ તો જ્ઞાનમાં જાણવા લાયક છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ અંદર ભ્રમણા ખોસે છે, એમ કહે છે. નો કીધું ? માને છે. તેથી રાગી-દ્વેષી થાય છે. માને માટે રાગ-દ્વેષ (થાય છે). એ તો જ્ઞાતાદૃષ્ટા છે, જાણવા-દેખવાવાળો (છે) અને એ જણાય એવી વસ્તુ છે. વચ્ચે બે સિવાય ત્રીજો સંબંધ નથી, સંબંધ ઉભો કરે છે, નથી ને ઉભો કરે છે. કોઈના સદ્ભાવને અને કોઈના અભાવને ઇચ્છે છે પણ તેનો સદ્ભાવ કે અભાવ આ જીવનો કલ્પો થતો જ નથી. આ હોય તો ઠીક, આ રહે તો ઠીક, હોં ! એ રહે તો ઠીક એટલે ? એનું રહેવું કાંઈ તારે આધીન છે ? આ રહે તો ઠીક, આ અનુકૂળતા, આટલા આટલા પદાર્થ રહે ને તો બહુ સારું. અને કોઈનો અભાવ ઇચ્છે. આ રોગ આદિ ચાલ્યો જાય, અણબરુ ચાલી જાય તો ઠીક. પણ એમ ચાલી જાય ? એ તો જગતના પદાર્થ છે. ભાઈ ! જુઓ ! આ શું લખ્યું છે ? છે અંદર, હોં !

કોઈનો સદ્ભાવ અભાવ... છે ? આ જીવનો કર્યો થતો નથી. અંદર તો છે હજી, સવારે પૂછ્યું, કેમ છે ? ... કારણ કે, કોઈ દ્રવ્ય, કોઈ અન્ય દ્રવ્યનું કર્તા છે

જ નહિ. તું સદ્ભાવ એટલે એની હયાતી એથી રહે અને હયાતી છોડવા માંગ એટલે હયાતી ચાલી જાય, (એમ) તારા આધીન એ છે નહિ. એને આધીન આવે ને એને આધીન જાય. પણ સર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વભાવરૂપે પરિણમે છે. એ એને કારણે આવે ને જાય. તું તારે કારણે જાણ અને દેખ, બસ ! બાકી કાંઈ સંબંધ બીજો નથી. આમ માત્ર આ જીવ વ્યર્થ કષાયભાવ કરી વ્યાકૂળ થાય છે. મહતનો જાણવું-દેખવું છોડી, મારા માની, ખોટા માની, દુશ્મન માની, વેરી માની, મિત્ર માની વ્યર્થ કષાય કરીને દુઃખી થાય છે. માટે હે જીવ ! આવા ટાણા મળ્યા હવે (મિથ્યા માન્યતાને) છોડ. એમ છેલ્લું કહ્યું ને ? હવે એ રાખવા જેવું નથી. લ્યો ! (વિશેષ કહેશે..)

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

